

УДК 811.161.2'373'42:82-84

VERBALIZATION OF CONCEPT "LANGUAGE" IN LINGUISTIC APHORISMS

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «МОВА» У ЛІНГВІСТИЧНИХ АФОРИЗМАХ

Odyntsova H. S. / Одинцова Г. С.

с.philol.s., as. prof. / к. філол. н., доц.

ORCID: 0000-0003-0808-1522

Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University,

Ternopil, Kryvonosa 2, 46027

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,

м. Тернопіль, Кривоноса 2, 46027

Анотація. У статті розглянуто особливості вербалізації концепту «мова» в афористичних дефініціях з точки зору когнітивної лінгвістики. Виділено смислові компоненти, які формують номінативне поле цього поняття, та проаналізовано засоби їх об'єктивації. Доведено, що, на відміну від лексикографічних джерел, індивідуально-авторські визначення актуалізують периферійні ознаки концепту «мова» і є засобом його додаткової семантизації.

Ключові слова: мова, концепт, афоризм, номінативне поле, вербалізація.

Вступ.

У сучасній лінгвістичній парадигмі особливої популярності набули фундаментальні дискурси, в основі яких лежить поняття концепту. Осмислення його сутності є об'єктом дослідження лінгвістики (О. Кубрякова, О. Селіванова, А. Вежбицька, З. Попова, Й. Стернін та ін.), психолінгвістики (О. Залевська, І. Штерн та ін.), лінгвокультурології (В. Карасик, Ю. Степанов, С. Воркачов), наслідком чого є відсутність єдиної дефініції цього терміна та широкий опис його критеріїв, ознак та властивостей. Однак беззаперечним є факт, що концепт служить для «репрезентації світоглядних, інтелектуальних та емоційних інтенцій особистості, відображених у її творіннях – текстах» [2, с.181].

Стрижневим поняттям лінгвістики є концепт «мова», окремі аспекти якого частково описані в роботах мовознавців (І. Заремська [3], С. Ромашко[7], Н. Мех [6] та ін.). Однак у наукових розвідках мало уваги приділялося особливостям об'єктивації цього концепту в лінгвістичних афоризмах, що робить дослідження актуальним. Відтак *мета роботи* – охарактеризувати когнітивні ознаки концепту «мова» шляхом аналізу афористичних дефініцій.

Основний текст.

Під поняттям «лінгвістичний афоризм» ми розуміємо індивідуально-авторське трактування мовознавчого терміна, у якому відображено суб'єктивне розуміння його змісту. Авторами таких афоризмів є науковці, письменники, громадські діячі, філософи. Джерельною базою нашого дослідження послужили 773 вибірки лінгвістичних афоризмів із навчальної та науково-популярної літератури, художніх текстів, інтерв'ю письменників, збірок афоризмів [5], які ми й використовуємо як мовні ілюстрації.

Серед усіх афоризмів найбільшу кількість (234 одиниці, 30,3%) становлять вибірки із компонентом «мова», які демонструють авторську інтерпретацію найуживанішого лінгвістичного поняття крізь призму власного знання,

розуміння, досвіду, емоційно-оцінного ставлення тощо. Таким чином термін «мова» в афористичних дефініціях набирає ознак концепту, який, як стверджує О. Кубрякова, «відповідає уявленню про ті смисли, якими оперує людина в процесах мислення і які відображають зміст досвіду й знання, зміст результатів усієї людської діяльності і процесів пізнання світу у вигляді деяких «квантів» знання» [4, с. 90].

Номінативне поле концепту «мова» в лінгвістичних афоризмах формують його смислові компоненти, які служать засобом додаткової семантизації. Насамперед мова виступає символом національної самобутності, вона є носієм національної свідомості і виразником національної окремішності. В афоризмах ця думка вербалізується в лексемах *код, маркер, ядро, самоідентифікація*: *Мова – це генетичний код нації (І.Огієнко); Мова – найважливіший маркер національної самоідентифікації (І. Малкович); Мова – містичне ядро нації (О. Потебня); Мова – найважливіший національний ідентифікатор (О. Федик).*

Мова також є елементом історико-культурної спадщини. Вона виступає формою самовираження культури та історичного розвитку суспільства. Найяскравішими вербалізаторами цієї думки є такі: *ментальність, генофонд, фундамент* тощо : *Мова – фундамент культури (О. Тихий); Мова є формою вияву національної ментальності кожного народу (О. Ткаченко); Мова – це шлях цивілізації і культури (О. Купрін); Мова – основний генофонд нашої культури (О. Гончар); Мова є своєрідною перфокартою, в якій закодовано історію народу, закони предків (Б. Олійник); Мова – найбільше багатство людини, першооснова етнокультури, велике духовне надбання народу, дзеркало душі його (С.Плачинда); Мова – це характер народу. В ній відбито його психічний склад, звичаї, побут, нахили (М. Шумило).*

Мова служить засобом вираження естетичних смаків. Естетична цінність мови багатовимірною. Майже кожне слово наведених нижче афоризмів може слугувати вербально вираженою характеристикою цього смислового компонента: *Мова не просто інформативний засіб спілкування, хоч і важливий. Вона – це глибоке джерело художньо-естетичних цінностей, постійний і невичерпний акумулятор духовності, емоційності, високої моральності (А. Бортняк); Мова – це ще й музика, мелодика, фарби, буття... (О. Гончар); Мова – це пісня душі, покладена на слова (Д. Білоус).*

Мова виступає ідентифікатором особистості. Мовна особистість виявляє себе через мовні знання і вміння, демонструє індивідуальну модель мовної картини світу. У лінгвістичних афоризмах ознаки мовної особистості об'єктивують лексеми *портрет, риса* та ін.: *Мова є канвою, на якій людина вишиває узор свого життя (П. Панч); Мова – то інтелектуальний портрет людини (Л. Мацько); Мова є найхарактернішою і найкращою рисою людини (Л. Паламар).*

Якщо порівняти словникові дефініції з афористичними, то лексикографічні джерела фіксують такі значення лексеми «мова»: здатність людини говорити, висловлювати свої думки; сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об'єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у

процесі вираження думок [1, с.682]; форма існування людської свідомості [8, с. 319]. Наведені визначення акцентують увагу лише на основних, ядерних ознаках лексеми «мова», тоді як індивідуально-авторські висловлювання демонструють широту периферійних характеристик цього феномена. Хоча серед аналізованих одиниць є чимало афоризмів, які теж актуалізують понятійні смисли концепту:

- ✓ мова як засіб творення й вираження думки. : *Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова (М. Рильський); Мова видобувається з мислення, як метал із руди (О. Смирницький);*
- ✓ мова як засіб номінації: *Вона [мова]є найгеніальнішим наслідком матеріальної й духовної діяльності багатьох поколінь, а кожне створене слово – це символ сформованої ідеї, витвореної у великих зусиллях людини проникнути у світ природи, у саму себе...(Г. Нудьга); Мова є вмістилищем усього сутнісного (П. Мовчан);*
- ✓ мова як засіб пізнання: *Мова – найуніверсальніша енциклопедія, наймогутніший Учитель життя (П. Кононенко).*

Лексема «мова» в афористичних дефініціях демонструє особливості її авторської інтерпретації і набирає ознак концепту.

Висновки.

Доведено, що афористичні дефініції демонструють повноту смислу концепту «мова» і виступають засобом його додаткової семантизації. Крім понятійного аспекту, у лінгвістичних афоризмах широко представлені емоційно-оцінні характеристики цього концепту. Засобами його вербалізації в аналізованих структурах виступають лексеми, які виконують роль контекстуальних синонімів.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Грузберг Л. А. Концепт // Стилистический энциклопедический словарь русского языка. – М.: Флинта: Наука, 2003. – С. 181 – 184.
3. Заремська І. Вербалізація концепту "мова" в публіцистичних творах Ліни Костенко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8: Філологічні науки (мовознавство). – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 4. – С. 103-109.
4. Кубрякова Е.С. и др. Краткий словарь когнитивных терминов / Под общей редакцией Е.С. Кубряковой. – М.: Изд-во МГУ, 1996. – 245 с.
5. Лінгвістичні афоризми та образні вислови / Упоряд. Г. Одинцова, Ю. Одинцова. – Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2019. –168 с.
6. Мех Н. Інтерпретація концептів слово, мова в українській культурній традиції. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – 211 с.
7. Ромашко С. А. “Язык”: структура концепта и возможности развертывания лингвистических концепций // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М.: Наука, 1991. – С. 161–163.

8. Українська мова. Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський [та ін.]. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с.

***Abstract.** The article deals with peculiarities of concept “language” verbalization from the viewpoint of cognitive linguistics. The meaningful components that form nominative field of this notion have been highlighted and the ways of their objectification have been analyzed. The article proves the statement that unlike lexicographical sources, individually authorial definitions actualize peripheral characteristics of concept “language” and are the means of its additional semantization.*

***Key words:** Language, concept, aphorism, nominative field, verbalization.*

Стаття відправлена: 07.10.2020 р.

© Одинцова Г.С.